

Abdüllatif Armağan

<https://orcid.org/0000-0003-2746-4748>

Dr. Lecturer, Ankara University, Faculty of Language, History and Geography, Department of History, Türkiye, latifarmagan@yahoo.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Armağan, A. (2025). Kanunnamelere Göre 15-16. Yüzyıllarda Karaman Vilayeti'nin Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (6), 969-993.

Kanunnamelere Göre 15-16. Yüzyıllarda Karaman Vilayeti'nin Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme

Öz

Osmanlı kanunnameleri, tarih başta olmak üzere sosyal bilimler için önemli birer başvuru kaynağıdır. Bu çalışmada, kanunnameler ve diğer arşiv belgelerine dayanarak yalnızca belirli bir bölgenin ekonomik yapısının ortaya konulmasıyla yetinilmeyip, aynı zamanda Osmanlı kanunnamelerinin bütününe uygulandığında ülkenin genel ekonomik yapısına dair sağladığı verilerin de değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, 15-16. yüzyıllarda Karaman Vilayeti'nin ekonomik yapısını ve kanunnamelerin bu yapı üzerindeki düzenleyici rolünü ele almaktadır. Bölge ekonomisi; ham madde üretimi, mamul madde üretimi ve hizmet üretimi olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Tarım ve hayvancılık temel üretim alanları olarak öne çıkarken; dokumacılık, deri işçiliği ve metal işçiliği mamul üretiminde belirleyici sektörler olmuştur. Hizmet alanı ise ticaret yolları, loncalar ve vakıf kurumları aracılığıyla şekillenmiştir. Kanunnamelerde yer alan vergi düzenlemeleri, üretim ilişkileri ve şehir ekonomisine yönelik hükümler ekonomik istikrar ve yönlendirme sağlamış; Karaman Vilayeti Osmanlı klasik dönem ekonomisinin tipik ancak dinamik bir örneği olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karaman Vilayeti, 15-16. yüzyıllar, Osmanlı ekonomisi, kanunnameler, ekonomik yapı.

An Evaluation of the Economic Structure of Karaman Province in the 15th–16th Centuries Based on Kanunnames

Abstract

Ottoman kanunnames are among the fundamental sources not only for historical studies but also for the broader field of social sciences. Building on this premise, this study aims not only to examine the economic structure of a specific region through kanunnames and other archival materials, but also to evaluate the overall efficiency of these legal texts in providing data on the economic structure of the Ottoman

Copyright and License Statement

All publication and copyright of this article are held by the Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. The article is made available by the journal as open access under the terms of the Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Under this license, the article may be used, reproduced, and shared in any medium for non-commercial purposes, provided that proper scholarly attribution is given; however, the original content may not be altered, transformed, or used to create derivative works. The scientific, legal, and ethical responsibility for the content of the works published in the journal rests entirely with the author(s) of the article; the journal's editors and editorial board cannot be held responsible for this content. All requests concerning commercial reuse, translation, or republication of the article must be directed to the journal's editorial board at akademiktarihvedusunce@gmail.com.

Empire as a whole. The research focuses on the economic structure of Karaman Province in the 15th–16th centuries and investigates the regulatory role of Ottoman kanunnames in shaping this structure. The regional economy is examined under three main categories: raw material production, manufactured goods production, and service activities. Agriculture and animal husbandry constituted the primary production sectors, while weaving, leathercraft, and metalworking emerged as key branches of manufacturing. The service sector developed through trade routes, guild organizations, and waqf institutions. Kanunnames provided a comprehensive legal framework regarding taxation, production relations, and the urban economy, contributing to economic regulation and stability. In this context, Karaman Province stands as a typical yet dynamic example reflecting the economic structure of the classical Ottoman period.

Keywords: Karaman Province, 15th–16th centuries, Ottoman economy, kanunnames, economic structure.

Giriş

15 ve 16. yüzyıllar, Osmanlı idari ve mali yönetim mekanizmasının merkezileştiği, tımar sisteminin tam kapasite olarak işlediği bir dönemdir. Devletin klasik dönem ekonomik yapısının temel kaynaklarını bu dönemde kanunnameler ve tahrir defterleri oluşturmaktadır. Kanunnameler yalnızca hukuki bir düzenleme metni değil, aynı zamanda ekonomik hayatı düzenleyen kurallar içermesi açısından da önemlidir. Bir bakıma şer‘i hukuk ile örfi hukukun sentezi niteliğinde olan kanunnameler, arazi hukuku, vergi sistemi, esnaf düzenlemeleri ve ticari hayat gibi alanları içine alan normatif metinlerdir. Bu açıdan Karaman kanunnameleri bölgenin ekonomik yapısını incelemede birincil derecede önem taşımaktadır.

Türkiye’de Osmanlı kanunnameleri üzerine yapılan araştırmaların çoğu doğrudan kanunname yayını şeklinde olup, bunların değerlendirmesi üzerinde pek fazla durulmamıştır. Oysa kanunnameler, başta tarih olmak üzere sosyal bilimler alanındaki birçok bilim dalı için bulunmaz kaynaklardır. Bu düşünceden yola çıkarak yapılan bu çalışmayla, kanunnamelere dayanarak sadece belirli bir bölgenin ekonomik yapısının ortaya konulmasıyla yetinilmeyip, Osmanlı kanunnamelerinin tamamı ele alındığında bütün ülkenin ekonomik yapısı hakkında elde edilen verilerin verimliliğinin araştırılması hedeflenmektedir.

Karaman Vilayeti, Osmanlıların Anadolu’daki genişleme sürecinde erken dönemde ele geçirilen en önemli siyasi merkezlerden biri olmuştur. 1468’de Karaman Beyliği’nin tamamen Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra bölge, klasik Osmanlı idari sistemine uygun biçimde bir *beylerbeyilik* statüsüne kavuşmuştur (İnalçık, 2003). 15. ve 16. yüzyıllara ait kanunnameler ve tahrir defterleri, Karaman Eyaleti’nin uzun süre Osmanlı taşra idaresindeki en geniş ve nüfusu en yoğun eyaletlerden biri olduğunu göstermektedir.

Kesin olarak Osmanlı idari sistemine girdiği tarihten itibaren bölgenin vergi, üretim ve idari yapısı ayrıntılı bir şekilde hazırlanan kanunnameler ve tahrir defterleri aracılığıyla yeniden düzenlenmiştir. Karaman’ın ekonomik yapısının incelenmesi, yalnızca bölgesel ekonomi tarihine

katkı sunmakla kalmaz, aynı zamanda Osmanlı devletinin ekonomik düşüncesini anlamada da önemli bir örnek oluşturur. Çünkü Karaman, hem geniş tarım alanları hem de konar-göçer nüfusun yoğunluğu bakımından Anadolu'nun karakteristik bölgelerinden biridir.

Karaman Vilayeti, tarımsal üretim kapasitesi ve coğrafi konumu itibarıyla İç Anadolu ile Akdeniz arasında bir geçiş alanı oluşturduğu için Osmanlı devlet ekonomisinde stratejik bir öneme sahipti. Vilayetin tarım ve hayvancılık potansiyeli, ticaret yolları üzerindeki konumu ile birleştiğinde bölgenin çok yönlü bir ekonomik karaktere sahip olduğu görülmektedir (Kankal, 2011). Bu çalışmanın temel amacı, Karaman Vilayeti'nin 15-16. yüzyıllardaki ekonomik yapısını kanunnamelerde yer alan düzenlemeler temelinde incelemek ve vilayetin tarım, hayvancılık, zanaat ve ticari faaliyetlerinin Osmanlı klasik dönemi içindeki yerini belirlemektir. Çalışma, kanunnamelerdeki hükümleri tematik başlıklar altında analiz ederek vilayetin ekonomik dokusunu bütüncül bir bakışla değerlendirmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi bu çalışmayla, Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde Karaman Vilayeti'nin ekonomik yapısı kanunnameler temelinde ayrıntılı bir biçimde incelenecektir. Tarımsal üretim, hayvancılık, yaylacılık, zanaatkârlık, ticaret, pazar örgütlenmesi ve vergi sistemi kanunnameler ve tahrir defterleri kullanılarak sistematik biçimde değerlendirilecektir. Kanunnameler, bölgedeki ekonomik ilişkilerin hukuki çerçevesini, üretim dinamiklerini, reayanın yükümlülüklerini ve devlet müdahalesinin sınırlarını göstermesi bakımından son derece önemli birincil kaynaklardır. Elde edilen bulgular, Karaman Vilayeti'nin Osmanlı ekonomik sistemi içinde hem tarımsal üretim hem de ticari hareketlilik bakımından stratejik bir konuma sahip olduğunu, yaylacılık ve hayvancılığın üretim çeşitliliğini artırdığını, ayrıca bölgedeki zanaatkârlık faaliyetlerinin özellikle tekstil alanında önemli bir ekonomik unsur olduğunu göstermektedir.

Osmanlı'da Kanun ve Kanunname Kavramları

Kanun teriminin aslının Grekçe'de önceleri dar anlamıyla, vergilemeye yönelik arazi tahririnde kullanılan bir uzunluk ölçüsü birimini belirten *kanon* sözcüğü olduğu tahmin edilmektedir. Daha sonraları bu işlem sonucunda birer ölçüt teşkil etmek üzere hazırlanan vergi kural ve listelerine, hatta onların kaydedildiği tahrir defterleri için de bu isim kullanılmıştır. Zamanla anlamı genişleyen sözcük, *vergiye ilişkin olanlar başta olmak üzere kamu alanındaki çeşitli esas, kural, ilke ve düzenlemeler* anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Muhtemelen Mısır ve Suriye bölgesinin Müslümanlar tarafından alınmasından sonra Arapça'ya *kanûn* şeklinde geçmiştir (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), 2001, C. 24, s. 323-324).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Batı hukukunun etkisiyle başlatılan kanunlaştırma hareketleriyle birlikte sözcük Türkçe'de geniş anlamıyla devletin yetkili organları tarafından çıkarılan yazılı hukuk kurallarını, dar ve teknik anlamıyla yasama organı tarafından bu adla çıkarılan genel, sürekli ve soyut hukuk kurallarını ifade eder olmuştur. Aynı kökten gelen kanuni “kanunlara uygun”, taknin “yasama”. kanun-ı esasi “anayasa”. kanunname “kanun ve kanunlar mecmuası” anlamına gelir (DİA, 2001, C. 24, s. 324).

Kanunname, Osmanlı döneminde genel olarak belirli bir konuya ilişkin hukuki maddeleri ortaya koyan padişah hükmünü ifade etmektedir. 15. yüzyılda *yasakname* sözcüğü de bu anlamda kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde kanunname teriminin anlamı genellikle vezirlerin ve paşaların yürürlüğe koyduğu düzenlemeleri, yetkili bir otoritenin kesin ve açık olarak belirlediği kanunları ya da reform tasarılarını ifade edecek şekilde genişlemiştir. Bununla birlikte kanunname, ancak padişah hükmü tarafından resmi bir nitelik kazanabileceği için herhangi bir normal kanun gibiydi. Sadece tek bir hüküm (ferman veya berat) ya da belirli ve sınırlı bir konu kanunnameyi şekillendirebileceği gibi bütün imparatorluğa yahut belirli bir bölgeye veya sosyal bir gruba uygulanabilen kanunnameler de bulunmaktaydı (İnalcık, 2001, C. 24, s. 333).

Devlet yönetiminde adalet, Türklerin en eski dönemlerden beri dikkat ve özenle uyguladıkları bir husustur. Kutadgu Bilig, bu konuda şöyle der: *Adaletle istinat eden kanun bu göğün direğidir; kanun bozulursa, gök yerinde duramaz* (Yusuf Has Hâcib, 1991, s. 253/ beyit 3463). Dolayısıyla, adaletli olmak ve bunun da uzun süreli kalmasını sağlamak için kanun ve kanunnameler hazırlanmıştır. Şu halde kanun ve kanunname, binlerce yıldır devletler kurmuş ve onları adil bir şekilde yönetmiş olan Türk toplumunun en eski devirlerden beri bilip uyguladığı kavramlardır. Devletin devamı için son derece önemli olan bu konu, Kutadgu Bilig'de aynen şu şekilde ifade edilmiştir: *Memleket tutmak için çok asker ve ordu lazımdır, askerleri beslemek için de çok mal ve servete ihtiyaç vardır. Bu malı elde etmek için halkın zengin olması gerektir. Halkın zengin olması için de doğru kanunlar konulmalıdır. Bunlardan biri ihmal edilirse dördü de kalır. Dördü birden ihmal edilirse beylik çözülmeğe yüz tutar* (Yusuf Has Hâcib, 1991, s. 155/ beyit 2057, 2058, 2059; İnalcık, 1965, s. 49). Gerçekten de bu fikirler sonraki dönemlerde hazırlanan birçok çalışmada tekrar edilmiştir. Mesela Koçi Bey; *Vel-hasıl saltanat-ı aliyyenin şevket ve kuvveti asker ile ve askerin bekâsı hazine iledir. Ve hazinenin tahsili reaya iledir. Ve reayanın bekâsı adl ü dad (adalet, doğruluk) iledir* (Koçi Bey, 1994, s. 65), Katip Çelebi'de aynı konuyu vurgulamadan geçmemiştir: *İnsansız mülk olmaz, ordusuz halk olmaz, parasız ordu olmaz, halk olmadan para toplanmaz, adalet olmasa da halk olmaz* (Katip Çelebi, 1982).

Kendinden önceki Türk-İslam devletlerinden böyle bir mirası devralan Osmanlılar, bu nedenle kuruluştan itibaren kanunlar koyup, ülkeyi adil bir şekilde yönetmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda da ilk kanunun devletin kurucusu Osman Bey tarafından konulması bu açıdan çok önemlidir. Kroniklere göre Osmanlı tarihinde “kanunlardan” ilk defa bahsedilmesi, Osman Gazi'nin “hanlık” ilan ettiği kısmın hemen arkasından gelmesi kanuna verilen önemin en iyi göstergesidir. Osman Gazi'nin ilk kanun hükümlerini bildirmesi ise, “Karahisar'da Kadı konuldu, Subaşı konuldu, Pazar kuruldu ve hutbe okundu. Bu halk kanun ister oldular” ifadeleri ile başlar ve Germiyan'dan gelen birinin pazar vergisi almak istemine dayanır. Osman Gazi, bu olayın adet, töre olduğunu öğrenerek Osmanlı Devleti kanunlarının çekirdeğini teşkil edecek ilk kanunları koyar.

Osmanlı devletinin kuruluş ve yükselme döneminde ortaya konan kültür ve medeniyet esas itibarıyla üç temele dayanır: Bunların; Türklerin Orta Asya'dan beri yaşattıkları örf, adet ve gelenekler, İslamiyet ile birlikte kazanılan kültür değerleri ve Ön Asya, Anadolu ve Rumeli'nde karşılaştıkları toplumlardan aldıkları kültür unsurları, olduğu dikkate alınırsa, Türk-İslam devletleri arasında her konuda en sistemli, iyi ve ayrıntılı kanunların, dolayısıyla kanunnamelerin Osmanlılar tarafından oluşturulduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Kanunname hazırlamanın en temel amacı reayanın korunması idi. Zira devletin temelleri reaya üzerine oturtulmuştu. Dolayısıyla reyanın vereceği vergiler ve askeri yükümlülükleri kanunnamelerin ana noktalarını oluşturmaktaydı. Memleketin nizamına, İslam hukukuna ve Osmanlı kanunlarına aykırı olan hükümler tespit edilir ve kanun olmaktan çıkarılırdı. Osmanlı'da kanunname, şer'i hukukun yanında idari, mali, cezai muhtelif hukuk alanlarına ait olmak üzere, vaktiyle padişahların emir ve fermanları ile konulmuş olan kanun ve nizamları, aynen veya özet olarak, bir araya toplamak suretiyle tertip edilen mecmualar veya bu kanunlardan belirli bir zümreye ait kanunların toplanmasıdır. Kanunnameler, bütün Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde geçerli olabildiği gibi, yalnız toplumun belirli bir kesimi ya da belli bir bölge için de geçerli olabilmekteydi. Kanunnameler, yönetimin düzenlenmesi, vergi, ceza hukuku gibi kamu hukukuna ilişkin kuralları içerirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren, her yeni durum karşısında her hangi bir meseleye bir hal şekli bulmuş olmak için verilen her emir, ferman tarzında münferit bir kanun muafiyetini arz etmiştir. Bundan sonra, aynı sahaya ait olup muhtelif tarihlerde verilmiş olan emir ve fermanların yavaş yavaş bir araya getirilmesi suretiyle belirli bazı sahaların özel kanunlarının veya kanunnamelerinin oluşturulduğu tahmin edilebilir. Daha sonra, bu kanunların da bir araya

toplanması suretiyle umumi bir kanunnamenin veya muayyen bir devirde Osmanlı İmparatorluğu'nda tatbik edilen belli başlı kanunların bir külliyyatının meydana çıktığı görülmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan Osmanlı kanunnameleri, muhtelif araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tasnif edilmiştir.

İnalcık, Osmanlı kanunnamelerini çıkarılış şekillerine göre beş ana başlık altında sınıflandırmıştır (İnalcık, 2001, C. 24). Buna göre ilk grubu, padişah hükümleri şeklindeki kanunnameler oluşturmaktadır ve bu başlık altında ferman ve berat niteliğindeki düzenlemeler yer almaktadır. İkinci grup sancak kanunnameleri olup taşra yönetimi ve sancaklara özgü düzenlemeleri kapsamaktadır. Üçüncü grup belirli zümre, meslek veya toplumsal gruplarla ilgili kanunnamelerden oluşurken, dördüncü grup devlet teşkilatına yönelik hükümleri içeren kanunnamelerdir. Son grubu ise geniş kapsamlı olup farklı alanları bir arada düzenleyen genel nitelikteki kanunnameler teşkil etmektedir. Bu sınıflandırma, kanunnamelerin şekil bakımından oluşturulma sürecine ve uygulama alanlarına göre sistematik bir ayrımı yansıtmaktadır.

Akgündüz'ün Osmanlı kanunnameleri üzerine yaptığı kapsamlı çalışmada, kanunnameler ayrıntılı bir tasnife tabi tutulmuştur (Akgündüz, 1990). Bu tasnife göre kanunnameler temel olarak üç ana grupta incelenmektedir. İlk grup, umumi kanunnamelerdir ve bu başlık altında Kanun-ı Osmaniler ile teşkilat kanunnameleri yer almaktadır. İkinci grup sancak kanunnameleri olup, merkezi otorite ile taşra idaresi arasındaki hukuki düzenlemeleri içeren metinlerden oluşmaktadır. Diğer bir kategori ise ferman, nişan ve berat tarzındaki kanun hükümleridir. Bu gruba yasaknameler, beratlar, kadılara gönderilen tevki'ler ile genel nitelikteki kanunnameler dâhil edilmektedir. Ayrıca mirî arazi ve tımar nizamına ilişkin düzenlemeler de bu tasnif içerisinde ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda Kanun-ı Cedit, III. Ahmed'e ait Arazi Kanunu ve Kanunname-i Divan-ı Hümayun söz konusu düzenlemeler arasında sayılmaktadır. Son olarak Akgündüz, hususi kanunnameleri de müstakil bir kategori olarak değerlendirmektedir. Bu gruba ise adaletnameler ile çeşitli özel kanun mecmuaları dâhil edilmiştir. Bu tasnif, Osmanlı kanun metinlerinin içerik, kapsam ve işlev açısından sistematik biçimde sınıflandırılmasına önemli katkı sağlamaktadır.

Kanunnameler üzerine çalışan Akgündüz, bu metinlerin mali ve idari düzenlemeleri anlamada anahtar rol oynadığını belirtir. İnalcık, kanunnamelerin devletin ekonomik müdahalesini kurumsallaştırdığını ifade eder. Barkan ise tahrir defterlerinin sosyo-ekonomik yapının sistematik bir şekilde incelenmesinde kanunnamelerin eşsiz bir kaynak olduğunu belirtir.

Bugün Osmanlı Arşivlerinde saklanan ve hemen her türlü konuda -ayrıntılı veya yüzeysel- veri bulmanın mümkün olduğu birçok belge türünden biri ve en önemlisi kuşkusuz mufassal tahrir defterleridir. Mufassal tahrir defterlerinin kullanılmasında anahtar görevi yapan ve bu defterlerde kaydedilmeyen birçok konuya açıklık getiren kanunnameler ise, tahrir defterlerinin kullanımı ve diğer bilgiler açısından tartışılmayacak öneme sahiptir. Bazen mufassal tahrir defterleri bazen icmal defterleri içinde kaydedilmiş ve bazen de ayrı fasiküller halinde hazırlanmış olan kanunnameler; her türlü kişi ve ürün vergileri, toprak tasarrufu, ticaret, sanayi, madencilik, merkez ile taşra arasındaki ilişkiler, yöneticiler ve özel statüye sahip kişi ve grupların hak ve yetkileri ile problemleri vb. konular hakkında çok önemli veriler sunmaktadır.

Kanunnameler, bu kadar önemli ve çeşitli bilgileri vermelerine rağmen bir sahanın araştırılmasında tek başına yeterli değildir. Tam ve geniş kapsamlı bir araştırma yapmak için kanunnameler yanında mufassal ve icmal tahrir defterleri, şer'îye sicilleri, mühimme defterleri başta olmak üzere başka belgelerin de kullanılması zorunludur. Fakat özellikle mufassal ve icmal tahrir defterleri olmak üzere diğer belgelerin doğru olarak anlaşılması ve değerlendirilmesi kanunnameler olmaksızın mümkün değildir. İşte hem bu nedenle hem de kanunnamelerin tarihçi ve tarihi coğrafyacılar için çok önemli kaynaklar olduğunu vurgulamak amacıyla böyle bir çalışma yapılmıştır.

Kanunnameler, normatif karakterli belgeler, kurallar listesidir. Yani bir uygulamanın nasıl olacağını gösterirler. Günlük hayatta bu kurallara uyulup uyulmadığını gösteren belgeler ise tahrir defterleri ve şer'îye sicilleridir. Kanunnameler, padişahın irade veya emrine dayanmaktadır.

Ülkemizde kanunnamelerin önemini ilk vurgulayan ve bu konuda çalışan araştırmacı Barkan olup, onu takiben İnalçık ve daha sonra da çok geniş ve toplu bir çalışma yapan Akgündüz'dür. Bu araştırmacılar kendi bakış açıları ile çalıştıklarından, onların eserleri şimdiye kadar tarihçiler için yol gösterici çalışmalar olmuştur (Barkan, 1943; İnalçık, 1965; Akgündüz, 1990; Akgündüz, 1991; Akgündüz, 1992).

Kanunnamelerin birçok alan için önemli bir kaynak olduğunu vurgulamayı amaçlayan bu çalışmada araştırma sahası Karaman Vilayeti olup, bu saha kabaca günümüz Orta Anadolu Coğrafi Bölgesi'nin Konya bölümüne karşılık gelmektedir. Bu geniş sahada birbirinden çok farklı yerleşmeler, topluluklar, ekonomik faaliyetler vb. diğer konular bulunmakta, bu farklılıklar ise bazı durumlarda yüzeysel kalmakla birlikte en ince ayrıntısına kadar kanunnamelerde belirtilmektedir.

Karaman Vilayeti kanunnamelerinde özellikle reayadan alınan vergiler ve reayanın askeri yükümlülükleri üzerinde durulmuştur. Bâclar, kanunnamelerde önemli bir konuyu oluştururdu. Zira vilayete giren ve çıkan eşya ve diğer mallardan ne kadar bâc alınacağı kanunnamelerde belirtilirdi. Reayadan alınacak resm ve öşürler ayrıntılı olarak kaydedilirdi. Deştbanı, kapan, küvvâre, ağnam, asiyab, otlak, kışlak, gerdek, arusane, tapu, çift, nimçift, bennak ve caba, keten, kendir ve asel vergileri anlatılırdı. Reayanın defterlere nasıl kaydedileceği, çiftlikleri, çiftliklerin miktarı, başkalarına intikali, reaya ile sipahi arasındaki ilişkiler kanunnamelerde yer alan önemli konular arasındaydı. Şemhane, boyahane, bezirhane gibi küçük sınai tesislerin nasıl işleyeceği ve bunlardan ne kadar verginin alınacağı belirtilirdi. Yine ortakçı, çeltikçi, Turgud, Eskiil ve Bayburd taifeleri, yörükler, Atçeken (Esbkeşan) kabilesi ve Karaman zımmilerinin durumu yazılırdı. Suğlalar, suyun taksimi, avarız vergisi, ihtisab ve narh işleri kanunnamelerin belli başlı konuları arasındaydı (Erdoğan, 1993).

Karaman'ın Osmanlı Hakimiyetine Geçiş ve Bölgede yapılan Tahrirler

Osmanlı İmparatorluğu'ndan önce bölgede hüküm süren Karamanoğulları olup, adı geçen vilayetin adı bu devletten miras kalmıştır. Osmanlı'nın Anadolu'daki en önemli rakibi olan Karamanoğulları'nın yıkılışı bir darbede değil, Osmanlıların sürekli ilerlemesi karşısında peyderpey olmuştur. Karamanlıların Osmanlılar ile mücadelesi en başından beri olduysa da, I. Murad döneminde başlayan savaşlar Yıldırım Bayezid döneminde de devam etmiştir. Ama asıl çetin savaşlar Fatih'in İstanbul'u fethini takiben Anadolu birliğini sağlamak amacıyla doğuya yönelmesinden sonra olmuştur. Karamanoğlu İbrahim Bey'in 1464'de ölümünden sonra, oğulları arasında taht kavgası başlayınca; büyük oğlu İshak Uzun Hasan'dan, Pir Ahmet de Sultan Fatih'ten yardım istemiştir. İshak'ı yenen Osmanlı ordusu, Konya ve Larende'yi alarak Tarsus'a kadar ilerlemiştir. Bu savaşta yenilen İshak Uzun Hasan'a sığınırken Pir Ahmet, Karamanoğlu Devleti'ni bir süre daha Larende'den idare etmeye devam etmiştir. Pir Ahmet'ten sonra yönetime geçen Kasım Bey, yine Osmanlılara sorun çıkarınca Fatih, Gedik Ahmet Paşa'yı 1474'de Karamanili'ne sefer ile görevlendirmiştir. Gedik Ahmed Paşa, daha önce Osmanlı hakimiyetine giren Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Konya çevresine ilave öncelikle Larende olmak üzere Taşili'ndeki Ermenak, Mennan ve Silifke'yi tekrar alarak Karamanoğulları Devleti'ne kesin olarak son vermiştir (İnalcık, 1988, C. 7; Gümüşçü, 1997).

16. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı hakimiyetine giren ve fetihten sonra Osmanlı idari sisteminde Karaman Vilayeti adını alacak olan Karamanili, ilk tahririn yapılması ve dolayısıyla tımar sisteminin uygulanması ile resmen Osmanlı topraklarına katılmıştır (İnalcık, 1991; İnalcık,

1988, C. 7). Karaman Vilayeti'nin ilk tahriri, Gedik Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı sırasında ve Mevlana Muhyiddin (diğer adı Vildan) tarafından 1476 yılında yapılmıştır (Gümüşçü, 1997; Erdoğan, 1993, s. 470). Ne yazık ki bu yılda yapılmış tahrirlerden günümüze sadece *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA)*, *Evkaf Defteri (EV)* 564 numarada kayıtlı evkaf defteri gelmiş olup (TK. KKA, EV 564), mufassal veya icmal tahrir defterleri bugüne kadar ulaşmamıştır. Fakat işinde uzman olan Mevlana Muhyiddin'in yaptığı tahrirler, Karaman için düzenlediği kanun ve kanunnameler -biraz da Karaman için Osmanlılar tarafından yapılan ilk kanun olmasından dolayı- sonraki tahrirlerde büyük oranda kullanılmış, etkisi uzun yıllar devam etmiştir. Karaman Vilayeti'nin 1476'da yapılan ilk tahririnde ilk kanunname yapılmıştır. Tahrir defteri günümüze gelmediyse de, bu defterdeki kanunname ulaşmıştır. Bu kanunname, Beldiceanu tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiştir. Paris Milli Kütüphanesi Eski Türkçe Yazmalar Kataloğunda 85 numarada kayıtlı kanunname Karaman Vilayeti'ne ait en hacimli kanunnamedir (Beldiceanu, 1968, s. 114-129; Erdoğan, 1993). Adı geçen ilk Karaman kanunnamesinden sonra bugün arşivlerde bulunan defterlere göre; 1483, 1500, 1518, 1530, 1539 ve 1584 yıllarında da tahrirler yapılmıştır. Bu tahrir defterlerinden kanunname içerenler ise *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*, *Tapu Tahrir Defteri (TD)* 63, BOA, TD 387, BOA, TD 968 ile *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA)*, *Tapu Tahrir Defteri (TD)* 104 numaralı defterlerdir (BOA, TD 63; BOA, TD 968; TK. KKA, TD 104; Erdoğan, 1993, s. 470-516; BOA, TD 387; ayrıca bkz. *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (H. 937/M. 1530) I*, 1996).

Arşiv kaynaklarından da anlaşılacağı üzere zamanla bazı değişimlere uğrasa da 16. yüzyılda Karaman Vilayeti, Konya (Paşa Sancağı), Akşehir, Beyşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri ve İçil sancaklarından oluşmaktaydı. Adı geçen son sancak 1571 yılında Kıbrıs'ın fethinden sonra Kıbrıs Beylerbeyiliği'ne bağlanınca, vilayetin Akdeniz'den bağlantısı kesilmiştir. Bu geniş saha içinde Karaman Vilayeti'nin idari ve ekonomik hayatında önemli yer tutan şehirler Konya, Kayseri, Aksaray, Larende (Karaman), Niğde, Akşehir, Ereğli, Beyşehir, Seydişehir, Bor'dur. Daha küçük boyutlarda olmakla birlikte Ürgüb, Koçhisar, Eskiil, Karahisar ve Anduğu da bu şehirler arasında sayılabilir (BOA, TD 63; TK. KKA, TD 104; BOA, TD 387; ayrıca bkz. *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (H. 937/M. 1530) I*, 1996).

Karaman Vilayeti'nin Ekonomik Coğrafyası

Ekonomik coğrafya, insanların bir araya gelerek oluşturduğu toplulukların, gerek göçebe gerekse yerleşik hayata geçmelerinden sonra, üzerinde yaşadıkları topraklarda geçimlerini

sağlamak amacıyla yaptıkları etkinlikleri, bunların biçimlerini, üretimlerini, üretilen malların taşınmalarını, pazarlanmasını ve ticaretini coğrafya ilkelerine bağlı olarak inceler. Başka bir ifadeyle ekonomik coğrafya, yeryüzünde hammadde ve işlenmiş maddelerin dağılışını ve bunların üretimini, ulaşımını ve pazarlanmasını coğrafya ilke ve yöntemlerine uygun olarak araştıran coğrafya koludur (Elibüyük, 1995).

Bilindiği üzere insanlar ancak doğal ortamın izin verdiği sahalarda yaşayabilir, yerleşmeler kurabilir ve hayatlarını devam ettirmeye yarayan bazı ekonomik faaliyetlerle uğraşabilirler. Eğer bir sahada insanların geçimlerini sürdürebilecekleri kadar ekonomik potansiyel yok ise, burada insanların yerleşmeler kurup, sürekli yaşamaları mümkün değildir. Şu durumda insanlar, en genel anlamda geçinmek için öncelikle çevresindeki toprak, su, orman ve hayvanlardan sağladıkları çeşitli bazı ham ürünleri elde etmişler (hammadde üretimi), daha sonra bunları işleyip mamul madde haline getirerek (mamul madde üretimi) ve bunların naklini ve ticaretini yaparak (hizmet üretimi) yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu bilgiler ışığında ekonomik coğrafya konularını üç ana başlık altında toplamak mümkündür: 1. Hammadde üretimi, 2. Mamul madde üretimi, 3. Hizmet üretimi.

Bilindiği üzere, sadece Osmanlı devletinde değil bütün endüstri öncesi toplumlarda ekonomik yapının temeli tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Fakat merkezi otorite kurabilmiş her devlet, kendine uygun bir sistem ve müdahalecilik anlayışıyla toplum yaşantısını kontrol etmiştir. Osmanlı'nın izlediği ekonomik politika gereği, reyanın yaptığı bütün ekonomik faaliyetlerin her aşaması denetlenip kontrol edilmiştir. Böylece ortaya çıkabilecek sorunlar anında çözüldüğü gibi, vergi açısından doğabilecek herhangi bir kaybın da önüne geçiliyordu. Bu meyanda bir mamul madde üretim tesisi olan mumhaneler hakkındaki bir kanun hükmü ile şehirlerdeki en önemli ticari tesis olan kapanlar hakkındaki hüküm oldukça aydınlatıcıdır. *Mumhaneden gayrı yerde mum dökülmeye ve satılmaya ve büyük balan (mum) kalıbı ve kici kalıbları ve pare mumları getirüb mumhaneme satarlar, gayrı yerde zinhar satmayalar; ve içgü balın işleyen balcılar ne kadar mumdan satarlarsa gayrı kimesneye pare mum satun-alub pare mum dükkanda satmaya, Bezzazistanda ve Bit-pazarında ve gayrı dükkanda mum satılmaya* (Anhegger & İnalçık, 1956, s. 56), *Ve buyurdum ki, kapanda satılacak nesneler az eger çok kapana getirüb satarlar, gayrı yerde satmayalar, eger bir kimesne kapanda satılacak nesnelerden gayrı yerde satsa alanun ve satanun hakimü'l-vakt olanlar hakkından gelüb yasak edeler* (Anhegger & İnalçık, 1956, s. 59). Görüleceği üzere, sadece ekonominin temeli durumundaki tarımsal faaliyetler değil, diğer bütün faaliyetler de devletin denetimi ve gerektiğinde müdahalesi kapsamındaydı.

Aynı şekilde ticaret de Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet düzenlemelerine tabi idi. İç ticarete, hem kırsal hem de kentsel pazarlarda fiyatlar devlet tarafından saptanıyordu ve ticari muameleler devlet görevlilerince denetlenen hisba uygulamalarına tabi idi. Ayrıca devlet, kentlerin ve başkentin iâşesini güvence altına almak için tarımsal artı ürünün akışını önceden belirlenmiş bölgelere yönlendirmeye çalışıyordu. Ticari düzenlemeler kentlerin yiyecek ihtiyaçlarının ve kent zanaatkârlarının hammaddelerinin hinterlant ürünleriyle karşılanması koşulunu getiriyordu. Bunu sağlamak için devlet yasaları köylünün, timar sahibinin eline geçen tahıl vergisini bir günlük yoldan daha uzak olmayan bir pazar yerine taşınması gerektiğini belirtiyordu. Pazarlar ve ticaret, doğal olarak, devlet için gümrük vergileri ve tüccarlara satılan imtiyazlardan elde edilen gelirlerden oluşan önemli bir gelir kaynağıydı (İslamoğlu-İnan, 1991).

Kanunnameler, reayanın hayatını düzenlemek ve korumak yanında bunların devamını sağlamak üzere vergi almak gerektiğinden dolayı ekonomik amaçlar için düzenlenmiş metinlerdir. Kanunnamelerde en fazla ve ayrıntılı veriler ekonomik konulara ait olup bu konular; ham madde üretimi, mamul madde üretimi ve hizmet üretimi olmak üzere üç ana başlık altında ele alınacaktır. Kanunnameler *hammadde üretimi* konusunda öncelikle tarım olmak üzere, hayvancılık, madencilik, balıkçılık, ormancılık vb. konularda hükümler bulundurmaktadır. Ayrıca kanunnamelerde tarımsal üretim yanında bu üretimin arttırılması, düzenlenmesi vb. konularda da veriler yer almaktadır. *Mamul madde üretimi* konusunda; özellikle o dönemin sanayi tesisleri olan asiyyab, debbağhane, şemhane, boyahane, mumhane vb. tesislerin organizasyonu ve üretimleri hakkında hükümlere yer verilmiştir. *Hizmet üretimi* hususunda ise, özellikle ticaret başta olmak üzere, yönetici, muhtesip, asker, eğitimci vb. gibi görevlilerin hak ve görev alanları kanunnamelerde açıkça belirtilmiştir.

Ham Madde Üretimi

Tahrir defterleri, kırsaldaki köyler ve şehirlerde ekilen ve işlenen toprakların niteliğini, üretim miktarlarını, hayvan varlığını, vergi türlerini ve zanaat erbabını ayrıntılı olarak kaydeden temel kaynaklardır (Kunt, 1978). Karaman defterleri özellikle tarım, hayvancılık, dokuma vergileri (bâc), madenler ve şehir merkezlerindeki pazar ekonomisi üzerine önemli bilgiler sunmaktadır. Karaman Vilayeti, Osmanlı üretim sisteminde özellikle ham madde sağlayan bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Kanunnameler, tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerinin nasıl vergilendiğini ayrıntılı biçimde düzenlemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kuruluştan beri uygulanan miri toprak rejimi, devlete bütün köylü sınıfını ve devletin ekonomik gücü içinde önemli bir payı bulunan tarım ekonomisini kontrol ve düzenleme yetkisi veriyordu. Bunu sağlamak için devlet, ekilebilir nitelikteki bütün toprakları timar, zeamet ve has şeklinde işlemeleri amacıyla köylü ailelere veriyordu. Her köylü ailesi sahip olduğu ve genişliği kanunlarla belirlenmiş olan toprağı ile birlikte *çift-hane* adı verilen mali bir ünite durumundaydı (İnalcık, 1995). Her çift-hane ünitesi, işlettiğı topraklara karşılık devlete ve mahalli yöneticilere yine miktarı ve ödeme şekli kanunlarla belirlenmiş vergisini ödüyordu. Bu vergilerden elde edilen gelir ise devletin önemli bir gelir kalemi olduğu kadar, timarlı sipahi ordusunun da kaynağı durumundaydı. Şu halde çift-hane sistemi, bütün imparatorluğun idari, mali ve askeri açıdan temel taşı, onun varlık sebebiydi. Bu gerçeğin bilincinde olan kanun koyucu, çift-hane sisteminin aksamadan uygulanmasını sağlamak amacıyla her türlü tedbiri almış ve kanunnamelere açık hükümler koymuştur.

Osmanlı kanunnameleri, hammadde üretimi konusunda en fazla tarım ve hayvancılık ile ilgili hükümleri bulundururdu. Ekonomik, askeri ve dolayısıyla siyasi düzeni tamamen toprağı, tarıma ve hayvancılığa dayalı bir devletin kanunlarının böyle olmasından doğal bir şey de zaten beklenemez. Karaman kanunnameleri içinde en uzun ve kapsamlısı Paris'te nüshası bulunan kanunname olup (Paris Milli Kütüphanesi Eski Türkçe Yazmalar Kataloğı No. 85; Erdoğan,1993), bu kanunname içindeki 42 konuya ait kanun hükmünden 20 tanesi (16'sı tarım, 4 tanesi hayvancılık ile ilgili) hammadde üretimi konusuyla doğrudan ilgilidir. Osmanlı Devletinde toprakların beş kısma ayrıldığı bilinen bir gerçek olup, Arazi-i Memluke, Arazi-i Mevkufe, Arazi-i Metruke, Arazi-i Mevat ve Arazi-i Miri adı verilen toprakların tamamı imparatorluğun bütününü oluşturuyordu. Bunlar arasında en fazla genişliğe sahip arazi-i miri idi ve bu da kendi içinde imparatorluğun farklı kesimlerinde farklı şekillerde uygulanıyordu.

Her saban girip ziraat yapılan yerler mülk olmaz (Uysal, 1982). Ziraat yapılan ve her yıl gelir getiren, belirli dönümden meydana gelen yere çiftlik denir ki; en verimli (a'lâ) yerlerde 70-80 dönüm, orta verimli (evsat) yerlerde 130-150 dönüm bir çiftlik sayılır. Orta adımlarla 40 adım bir dönümdür. Resm-i çift bu dönüm hesabı ile çiftlikten alınır (Uysal, 1982). Resm-i çift tam çiftlik olarak yazılan kişilerden 36 akçe, yarım çiftlikten nim çift olarak bunun yarısı alınır (Uysal, 1982). Resm-i bennak 12 akçedir, Karaman Vilayeti'nde 6 akçedir (Uysal, 1982). Bekâr anlamına gelen Mücerretten vergi alınmaz.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan yarı kapalı bir ekonomiye sahip Osmanlı devletinin gelir kaynakları arasında en önemli payı, tarımsal ürünlerden alınan *öşür* tutuyordu.

Öşür, aynî bir vergi olup, ürünün onda biri ölçüsünde, belirli zamanlarda alınıyordu. Öşür doğrudan devlet hazinesine gitmese de, dolaylı olarak devletin geliri idi. Çünkü öşürü alan sipahi nihayetinde devletin yapması gereken işi, devlet adına yaparak bir çeşit temsilcilik yapıyordu. Normal şartlarda onda bir olan öşür vergisi, burada farklı bir şekilde uygulanmıştır. Şöyle ki, Karaman Vilayeti'nde Anadolu'nun diğer bazı vilayetlerinde olduğu gibi *mâlikâne-divanî* veya *ikibaştan* adı verilen bir miri toprak rejimi uygulanmıştır. Buna göre toprağı işleyenler biri malikâne sahibi -ki bu toprak bir kişinin mülkü ise şahsa, toprak bir vakfa ait ise vakfa- diğeri divani sahibi, yani sipahiye olmak üzere iki öşür veriyor, dolayısıyla ödedikleri vergi toplamı 2/10 (1/5) oluyordu. Bu ise Karaman reayasının Anadolu'nun onda bir öşür veren yerlerine göre daha fazla vergi ödedikleri anlamına geliyordu.

Kanunnamelerden anlaşıldığına göre vilayette tarımsal faaliyetlere konu olan ürünler; başta buğday ve arpa olmak üzere, darı, çeltik, nohut, mercimek, bakla, pamuk, keten, kendir, bağ, haşhaş gibi ürünlerdir. *Hububattan buğday, arpa, darı ve buna benzer şeylerden öşür ve salariyye alınır. Tamamı 8 müdd miktardan bir müdd alınır. Bu müdd de 2.5 kile olur. Diğer nohut, mercimek, bakla, pamuk ve keten gibi hububattan yalnız öşür alınır. Salariyyelik alınmaz. Kendirin 10 demette bir demeti öşür alınır. Kuru üzümde onda bir veya onda iki öşür alınır. Karaman Vilayeti'nde Aksaray, Ürgüp ve Niğde kazalarında, Anduğu bucağında malikâne ve divani diye iki çeşit öşür alınır. Bir öşür verenleri de vardır. Ereğli kazasında bir öşür, kasabadan yarım öşür alınır. Konya kazasında iki köyden ve şehre yakın sınırında bulunandan kile miktarı ile "su basar" diye iki öşür alınır. Diğer köylerden normal öşür ve salariyyelik alınır. Salariyyelik bir müdd miktarı ile iki kile öşür alındıktan sonra yarım kile daha alınır. Bu alınandan başka yemeklik veya başka isim altında hiçbir şey alınmaz. Adı geçen vilayetten keten vergisi eski defterde öşür ve salariyyelik olarak yazılmıştır. Yazıldığı şekilde alına. Ancak tohum halka verile, karşılığında halk da keteni yumuşatmalıdır (Uysal, 1982, s. 56, 57).*

İmparatorlukta toprakların kullanımı ve araziden faydalanma durumu eskiden olduğu şekliyle korunup, o şekilde kalması sağlanmıştır. Böylece, reayanın yöneticilerden izin almadan keyfi olarak yapacağı değişiklikleri engelleyerek, topraktan kazanılan gelirin mümkün olduğunca istikrarlı kalması hedeflenmiştir. Mesela; *eskiden kalma mezraalarda ziraat yapmak uygun değildir. Zorla ziraat yapılsa dahi yine eskiden kalma mera olduğundan meralığa hükm olunur* (Uysal, 1982, s. 16), *eskiden beri koruluk olarak kullanılagelen arazilerden sonradan sürülmüş ve ekilmiş olması uygun değildir. Onu sürmek ve ekmek yasaklanıp koruluk olarak devam etmesine*

hükmolunur (Uysal, 1982, s. 18), *bazı kişiler ziraat yapmaya elverişli olan yerleri davar otlağı yaparak battal etseler, o yerler eskiden otlak olmayıp, ziraat yapılagelen yerler olduğundan ziraate devam edilmelidir* (Uysal, 1982, s. 19). *Halktan birisinin ekilip biçilmeye uygun yerini üç yıl boz koması sipahiye zarardır* (Uysal, 1982, s. 66).

İmparatorluğun genel ekonomik yapısına bağlı olarak, Karaman Vilayeti'nin de ekonomisi tarımdan sonra hayvancılığa dayanıyordu. Bu nedenle hayvancılıkla ilgili hükümler bütün kanunnamelerde uzun uzun anlatılmıştır. “*Koyun Mayıs ayı içinde tamam döllandikten sonra kuzusuyla bile sayılıp ikisine bir akçe alınur*”, “*ve 300 koyun bir sürü itibar olunur*”, “*5 akçe resm-i ağıl alınmak dahi kanundur*” (Erdoğan, 1993, s. 484). Mufassal tahrir defterlerinde görüleceği üzere, çoğunluğu koyun olmak üzere hayvancılık hemen hemen her köyde yapıyor ve *iki koyuna bir akçe hesabıyla vergisi* alınıyordu. 300 koyunun bir sürü kabul edilmesi ile alınan ağıl resmi, otlak ve kışlak vergilerinin alınması sırasında işe yarıyordu. *Kadimden otlağıçün korunugelip resm-i otlak alınugelmiş yerlerden sürüden sürüye bir orta koyun alınur. Ve bir timar arazisine koyun gelip kışlasa sürüden bir şişek resm-i kışlak alınur. Alçak sürüden altı akçe alına* (Erdoğan, 1993, s. 487).

Hayvanları peşinde yaylaktan kışlağa koşan ve Karaman Vilayeti'nin orta ve güneydoğu kısımlarında yoğunlaşan konar-göçerler için hayvancılık daha da önemli bir faaliyet karakterindeydi. Orta kısımlarda, yani Obruk ve Cihanbeyli platoları ile bunların yakınındaki ovalarda *Atçeken* adı verilen ve 15. yüzyıl ve 16. yüzyıl başlarında tarımla ilgilenmeyen topluluklar ile güneydoğuda İçil livasında mütemekkin konar-göçerler bu meyanda sayılabilirler. *Tavaif-i Turgud ve Eskiil ve Bayburd ki Atçeken kabileleridir ve yörügân-ı Bozdoğan ve aher cemaatler bu minval üzere müteferrik yerlerde sakin olmuşlardır* (Erdoğan, 1993, s. 491). Esbkeşan da denilen Atçeken kabileleri fetihten önce haymane taifesi içinde yer alıyorlardı. Ziraat ve hirasate meyilli olmadıklarından kendilerine *at akçesi* vaz edilmiştir. Bunun karşılığında resm-i çift, bennak, öşür ve avarızdan muaf tutulmuşlardır. Devlete sadece at akçesi, resm-i ganem, resm-i arus, cürm-i cinayet resimleri verirler. Sakin oldukları yurtları ve muayyen mezraaları kendilerine aittir. Genellikle Konya'ya bağlı Turgud, Eskiil ve Bayburd nahiyelerinde bulunurlardı (Akgündüz, 1992, C. 4, s. 326). Kanunnamelerde İçil'deki konar-göçerler için aynen şu ifadeler kayıtlıdır: “*Ve Liva-i İçil'in ekser reayası yörük taifesi gibi olub*”, “*Ve Liva-i İçil'in reayası eyyam-ı şitada sevhile inüb ve eyyam-ı sayfda yaylaklara çıkarlar imiş*” (Erdoğan, 1993, s. 490).

Vilayette hayvancılığın çok yaygın olması, hatta konar-göçerlerin tek geçim kaynağının hayvancılık olması kanunnamelerde açıkça belirtilmesine rağmen, yetiştirilen hayvanlar içinde

sığırın olup olmadığı bu kadar açık değildir. Ganem vergisi sadece davardan alınmaktaydı ve doğrudan sığırdan alınan bir vergi bulunmuyordu. Doğrudan sığırdan vergi alınmaması, tarımda kazancın sağlanması, dolayısıyla vergilerin alınması için tek *güç kaynağı* olmasına dayanıyor olmalıdır. Bâc vergileri içinde dolaylı olarak sığırlardan bahsedilmesi “*Ve bazarda sığır satılsa sığır başına iki akçe alına*”, “*Ve sığır boğazlanup satılsa bir sığıra bir akçe alına*” (Erdoğan, 1993, s. 472) ve sığırın çift sürmeye yarayan tek güç olması, o dönemde davar yanında hemen her evde sığırın da yetiştirildiğini kanıtlamaya yeterlidir. Bu konuda Osmanlı’nın başka bir vilayetine ait defterlerdeki bazı kayıtlar anlamlıdır. Hüdavendigâr Livası’nda zımmilerin yetiştirdikleri inek, dana, boğaları tasnif edilerek dikkatlice kaydedilmelerine rağmen, aynı yerdeki Müslüman köylerde -yalnızca çift sürmekte kullanılan öküzlerle sınırlı da olsa- yetiştirilen sığırlar defterlere kaydetmemişlerdir (Beldiceanu & Steinherr, 1997).

Hayvancılık bahsi içinde ele alınabilecek ve o dönem şeker ve tatlı ihtiyacının karşılanmasında çok önemli bir yere sahip olan arıcılık faaliyetleri de oldukça yaygın bir durumdaydı. Asel kovanı şer’-i şerif muktezasınca öşür kayd olunmasına rağmen, eskiden beri reaya rızası ile sipahisine her kovana ikişer akçe resm-i küvvare ödemiştir. Ama bazı reaya başkasına ait yaylak veya sınıra giderse, verginin bir akçesini sahib-i raiyyete ve bir akçesini de kovanların götürüldüğü yerdeki sahib-i arza vermekteydi (Erdoğan, 1993, s. 486). Aynı konuda başka bir kanunname; *Karaman Vilayetinde kovan kimin timarında bal yaparsa öşür o timar sahibinindir diye buyurulmuştur. Ve kovan başına iki akçe vergi alınır ki, o köy vakıf ise bir akçesi vakfa, bir akçesi divanadır. Alınan bu vergi miktarı bal yapan kovandan alınır. Bal yapmayan kovandan alınması emre aykırıdır. Ondan bir şey istenmez* (Uysal, 1982, s. 61) demektedir.

Osmanlı döneminde denizle, balıkçılıkla ilgili fazla belge bulunmadığı için irdelenmeyen bir ekonomik faaliyet balıkçılık olmuştur. Fakat denize fazla kenarı olmayan hatta İçil’in Kıbrıs’a bağlanmasından sonra denizle ilgisi kalmayan Karaman Vilayeti’nde bile bu konudaki kayıtlar, az da olsa balıkçılığın insan hayatında bir yeri olduğunu göstermektedir. Vilayetteki akarsular, göller ve suğla adı verilen yerlerde yapılan balıkçılık, önemli bir seviyeye gelmiş olmalı ki, kanun koyucu bu faaliyeti görmezden gelmemiştir. “Karaman Vilayetinde göller kenarında olan bazı köylere, eski defterde bir miktar akçe yazılmıştır. Her yıl bu köylerde balık olsun olmasın yazılan maktu vergiler ağır gelmekle kanuna aykırı olduğundan balık vergisi ihdas edilmiştir. Ne kadar olursa ona göre vergisini alırlar. Fazla alamazlar (Uysal, 1982).

Kanunnameler, köylerde sürdürülen ekonomik faaliyetler yanında şehirlerdeki faaliyetler için de oldukça fazla bilgi vermektedir. Şehir içinde bütün sanat ehlinin aldığı ve sattığı her şey kontrol edilir. Her kişinin gelirini ve giderini, sermayesini ve yaptığı işin zorluğunu görüp onda bir kar ile narh verilirdi. Ancak çok zahmetli ve emek isteyen iş olursa, onlara onda iki kar verilirdi. Fazla verilmezdi. Kadının narhı ve bilgisi olmadan hiçbir şey satılmazdı. Ölçek, arşın ve okka kullananlar damgasız olanını kullanmamalıydılar. Yukarıda açıklanan ve makul olana uymayanlar, yaptıkları suç derecesinde cezalandırılırlardı (Uysal, 1982). Dışarıdan gelen bir şeyi pazarcılar karşılayıp alamazlardı. Dışarıdan getiren kendi satardı. Getirip satmayıp, ondan satmak için alanlara onda bir karla narh verirlerdi (Uysal, 1982). Mahalle aralarında arpa ve buğday satmak ve başka şeyler de yasaktı (Uysal, 1982). Bütün bunlara uymayanlar hâkimin bilgisi altında cezalandırılırdı. Ancak önce sokaklarda bu durum ilan ve tembih edilmeliydi(Uysal, 1982).

Kanunnameler, her şehirde alınan bâc-ı bazar vergisi ile ürünlerin narhlarından bahsederken dolaylı olarak oradaki ekonomik faaliyetleri de bizlere haber vermektedir. Örneğin; 16. yüzyılda Konya şehrinde alışverişi yapılan mal ve ürünler şöyleydi: Turfanda yemiş, çıra, odun, deve ile gelen pirinç, incir, üzüm, leblebi, bal, yağ, hınna (kına), penbe, şeker, balmumu, şir-i revgan, sabun, tahta, esir, at, katır, bargir, merkep, sığır, deve, koyun, un, tulum peyniri, bogasi ve dikilmiş kaftan gibi ürünlerin alışverişi yapılmaktaydı. İş ve meslek kollarıyla üretim ve ticaret yapılan yerler ise bakkal, aşçı, ekmekçi, kassap, sarraç, gazzaz, haffafiye, bezzazistan, at pazarı, iplik pazarı, bitpazarı, boyahane idi (Akgündüz, 1991, C. 3, s. 313, 314, 315). Larende şehrinde ise Gallat, tuz, kirbas, penbe, kaliçe, incir, bogasi, gön, kul, cariye, deve, at, katır, senek, desti, kürek, koyun, tulum peyniri gibi ürünlerin alışverişi yapılyordu (Erdoğan,1993).

Sadece Karaman Vilayeti'ne ait olmasa da bazı kanunnamelerde verilen ve genellikle şehirlerde olduğu bilinen meslekler, geçmişte şehirlerde bulunan işbölümü ve işte uzmanlaşmayı göstermesi bakımından da oldukça önemlidir. Bu sayede endüstri öncesi toplumlarda ekonomik faaliyetlerdeki işbölümünün sanıldığından fazla olduğu anlaşılmaktadır. 17. yüzyıl ortalarına ait bir kanunname, bu açıdan ilginç bilgiler vermektedir. Ekmekçiler, yufkacılar, çörekçiler, kasaplar, aşçılar, başçılar, işkembeciler, börekçiler, lokmacılar, bakkallar, yoğurtçular, turşucular, kaymakçılar, helvacılar, akideciler (ağda), şerbetçiler, terziler, astarcılar, abacılar, tellallar (işportacılar), iplikçiler, dellallar, papuççular, eskiciler, debbağ, mumcular, oduncular, kumaş boyacıları, hamamcılar, berberler, mollalar, çerçiler gibi meslek ve iş kolları yer alıyordu (Uysal, 1982, s. 88-94). Görüldüğü üzere, günümüzde büyük sanayi tesislerinde üretilen malların çoğunluğu -küçük tesislerde olsa da- geçmişte de üretime konu olmaktadır.

Karaman defterinden başka yerde bozahane görülmedi. Burada da Kayseri Vilayeti'nde uygulanan kanunda yazıldığı üzere yılda 25 akçe olarak yazılmıştır (Uysal, 1982). Bad-i heva vergileri olarak isimlendirilen vergiler ise resm-i arus, cürm-i cinayet, tapu-i çiftlik, ev yeri tapusu ve dışarıdan gelip kışlayanlardan alınan tütün resimleri olarak deftere yazılan vergilerin hepsidir. Serbest olmayan timarlarda yarısı raiyyet sahibinin, diğer yarısı görevli sancak beyinin veya subaşınındır. Karaman vilayetinde ikinci yarı şehzade haslarına yazılmıştır (Uysal, 1982). Değirmen vergisi (Resm-i Asiyab) ile ilgili olarak Karaman Vilayeti'nde dahi bu kanun uygulanmıştır. Bu vilayette değirmen vergisinin tamamı divaniye yazılmıştır (Uysal, 1982). Raiyyet, elinde bulunan çiftliğe her yıl Bursa müddü ile 4 müdd tohum ekmesi görevidir. Akçe alınmaz. Fakat dört müdd ektikten sonra başka sanatla uğraşsa dahi bir şey alınmaz (Uysal, 1982).

Karaman Vilayeti, Osmanlı üretim sisteminde özellikle ham madde sağlayan bir bölge olarak öne çıkmıştır. Kanunnameler, tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerinin nasıl vergilendiğini ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Kanunnamelere göre tahıl üretimi, Karaman ekonomisinin temelini oluşturmaktaydı. Buğday ve arpa üretimi yapılan en yaygın ürünlerdi. Bu ürünlerden öşür alınırdı (İnalcık, 2003). Konya ovası bu dönemde tahıl ambarı niteliğindeydi. Karaman kanunnamelerinde üzüm, pamuk, keten üretimine, koyun, keçi gibi küçükbaş ve at, deve gibi büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine ve ayrıca kurşun, gümüş gibi maden ürünleri ile kereste gibi orman ürünlerine ilişkin bilgilere rastlanmaktadır.

Sonuç olarak Karaman Vilayeti'nde ham madde üretimi, Osmanlı klasik dönem ekonomi sistemi içinde tarımda çeşitlilik, hayvancılıkta uzmanlaşma ve maden ve orman ürünlerinde bölgesel farklılaşma ile belirlenen çok yönlü bir yapı göstermekteydi. Kanunnameler bu yapının hukuki çerçevesini çizmiş, tahrir defterleri ise fiili üretim hacmini belgeleyerek bölgenin ham madde tedarikçisi rolünü pekiştirmiştir.

Mamul Madde Üretimi

Karaman Vilayeti, 15-16. yüzyıllarda yalnızca ham madde üreten bir bölge olmayıp, aynı zamanda çeşitli zanaat ve üretim kollarında yoğunlaşmış Osmanlı taşrasının önemli mamul madde üretim merkezlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu üretim, özellikle şehir merkezlerinde yoğunlaşmış olup lonca benzeri örgütlenmeler, pazar denetimi, ihtisap uygulamaları ve kanunnamelerin koyduğu hukuki çerçeve doğrultusunda şekillenmiştir (Kunt, 1978). Karaman Vilayeti'nin mamul madde üretimi; dokuma ve tekstil üretimi, deri üretimi ve debbağlık, metal ve madeni eşya üretimi olarak üç ana sektör üzerinden ele alınabilir. Dokuma sektörü, Karaman

Vilayeti'nin şehir ekonomisinin en gelişmiş alanlarından biridir. Bölge, yünlü ve pamuklu dokuma üretiminde uzmanlaşmış olup, üretim kapasitesi, hem yerel pazara hem de bölgesel ticaret akışına hitap edecek düzeydeydi.

Karaman ve Konya şehirleri, Orta Anadolu'da yünlü kumaş üretiminin merkezleri olarak bilinir. Özellikle aba, şayak ve kebe yünlü kumaş türleri bölgenin en önemli mamul maddelerindendi. Aba, hem gündelik kıyafetlerde hem de dış giyim eşyalarında kullanılan bir dokuma kumaş türüdür. Şayak, daha ince ve kaliteli yünlü bir kumaş olup, özellikle askeri kıyafetlerde ve daha çok üst düzey giyimde kullanılmıştır. Kebe ise kaba ve kalın bir kumaş türü olarak köylü nüfusun yoğun olarak tükettiği bir üründür. Kanunnamelere göre bu ürünlerin üretim ve satışlarından dolayı muhtelif vergiler alınırdı. Bu vergilerden biri olan bâc-ı bazar vergisi, şehre getirilen dokuma ürünlerinden alınan pazar vergisiydi. Bu vergilerin düzenlenmiş olması, dokumanın bölgedeki en önemli zanaat kollarından biri olduğunu göstermektedir (Barkan, 1943).

Karaman Vilayeti'nde pamuk üretimi belirli sahalarda sınırlı olmakla birlikte, kent dokuma tezgahları pamuklu bez imalatında aktifti. Pamuklu dokuma özellikle iç giyim, beşik örtüleri, çarşaf ve ev tekstilleri, günlük bez kumaşları alanlarında yoğunlaşmıştı. Bu üretim kolu, özellikle Konya ve Niğde şehirlerinde gelişmiş olup, kayıtlar arasında *bezzâz* adıyla anılan pamuklu dokuma satıcıları ve üreticileri bulunmaktaydı (Erdoğan, 1993).

Karaman Vilayeti, Anadolu halı geleneğinde de özel bir konuma sahipti. 15-16. yüzyıllarda Karapınar, Konya, Ladik, Ereğli ve çevresi Osmanlı halıcılığının en önemli merkezleri arasında yer almaktaydı. Halıcılıkta yün yerel sürülerden, kırmızı boya kök boya üretiminden, iplik ise bölgedeki küçük ölçekli atölyelerden sağlanırdı. Karaman ekolü halı motifleri özgün geometrik desenlere sahipti. 16. yüzyıl Avrupa kaynaklarında *Konya Carpet* veya *Caraman Carpet* ifadelerinin geçmesi, bölgenin bu alandaki ününü göstermektedir. Karaman Vilayeti'nde deri işçiliği, ham madde üretimi için gerekli olan özellikle keçi ve koyun yetiştiriciliği ile doğrudan bağlantılıydı. Bölgede deri üretimi iki aşamada yürütülmekteydi. Bunlardan ilki, debbağhanelerde (tabakhane) ham derinin işlenmesi diğeri ise mamulleştirilmiş deriden ayakkabı, kemer, koşum takımları gibi ürünlerin yapılması şeklindeydi.

Kanunnamelerde debbağhanelerin işletimi bir dizi kurala bağlanmıştı. Çevresel gerekçelerle su kaynaklarına yakın konumlandırılmaları zorunluydu. Atıkların kontrolsüz bırakılması halinde cezalar öngörülmüştü. Ayrıca deri fiyatlarının narh sistemine tabi olduğu belirtilmişti (Faroqhi, 2014). Bu dönemde Karaman, Konya ve Niğde şehirlerinde debbağhaneler yoğun olarak görülmüyordu.

Bölgede dericilik zanaatı içinde ayakkabıcılık önemli bir yer tutmaktaydı. Tahrir defterlerinde (*BOA, TD 387; BOA, TD 63; TK. KKA, TD. 104*) *pabuçcu* olarak kaydedilen zanaatkar grubu üretimlerini hem şehir içi pazarlara hem de bölge dışına satabilmekteydi. Bölgede üretimi yapılan diğer deri mamulleri ise kemer, torba ve çanta, eyer ve koşum takımları, su kırbağı ile koyun ve keçi derisinden yapılan kürklerdi. Bu üretim kolları özellikle konar-göçer nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak açısından önem taşıymaktaydı.

Karaman Vilayeti'nde metal işçiliği, hem maden üretimi (kurşun, gümüş, demir) hem de şehir merkezlerindeki zanaat örgütlenmeleri sayesinde gelişmiştir. Demir işçiliği özellikle kırsal ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir. 15-16. yüzyıllarda bölgede saban demiri, orak, balta gibi tarım aletleri, nal, çan, zincir gibi hayvancılık ekipmanları ile ev içi araç gereçler imal edilirdi. Her kazada en az birkaç demirci olduğu tahrir kayıtlarından anlaşılmaktadır. Nalbantlar ise at yetiştiriciliğinin yaygın olduğu bölgelerde uzmanlaşmış zanaatkarlardı.

Bakırcılık, özellikle Konya ve Niğde'de gelişmiş olup, bakırcı (*kazzâz*) esnafı daha çok tencere, tava, kazan ile su kapları ve ayrıca 16. yüzyılın sonlarına doğru yaygınlaşmaya başlayan kahve cezveleri üreten bir zanaat koluydu. Kanunnamelerde bâc-ı sultan kapsamında bakır ürünlerinden pazar vergisi alınmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır (Barkan, 1943). Bölgedeki küçük ölçekli gümüş madenleri, kuyumculuk faaliyetlerine sınırlı da olsa katkıda bulunmuştur. Konya çarşılarında kuyumcu esnafının varlığı bilinmektedir (Faroqhi, 2014). Üretimi yapılan ürünler genellikle gümüş kemer, yüzük, küpe, tespih zinciri gibi küçük ölçekli eşyalardan oluşmaktaydı.

Mamul madde üretiminin Karaman Vilayeti ekonomisindeki rolüne ilişkin şu tespitleri yapabiliriz: 1. Mamul madde üretimi, bölgede şehir ekonomisini canlandırmış ve ticaret hacmini artırmıştır. 2. Ham madde üretimi ile sanayi üretimi arasında sıkı bir iş bölümü oluşturmuştur. 3. Lonca benzeri örgütlenmeler sayesinde üretim standartlaşmış, fiyat ve kalite kontrolü sağlanmıştır. 4. Kanunnamelerle düzenlenen vergi sistemi, mamul madde üretimini kayıt altına almış ve sürdürülebilir kılmıştır. 5. Karaman dokuması ile halıcılık ve dericiliği Osmanlı iç ticaretinde tanınan marka değerleri oluşturmuştur.

Hizmet Üretimi

Karaman Vilayeti'nin ekonomik yapısı, yalnızca tarım ve zanaat sahiplerinin yaptığı üretime dayanmamış, aynı zamanda Osmanlı taşrasındaki hizmet sektörünün önemli bir örneğini teşkil etmiştir. Bölgede hizmet üretimi; ticaret, ulaşım, konaklama, depolama, mali-idari hizmetler ve

dini-kamu hizmetleri gibi çeşitli alt başlıklarda şekillenmiştir. Kanunnameler, bu hizmet alanlarını düzenleyerek hem ekonomik akışı güvence altına almış hem de şehirlerde sosyal düzenin korunmasını amaçlamıştır (Faroqhi, 1993). 15-16. yüzyıllarda Karaman Vilayeti'ndeki hizmet üretimini; ticari hizmetler, ulaşım ve kervan hizmetleri, konaklama ve han/kervansaray hizmetleri, esnaf, pazar ve ihtisap hizmetleri ile kamu ve vakıf hizmetleri şeklinde beş başlık altında toplayabiliriz. Hizmet üretimine ilişkin şunları söyleyebiliriz. Karaman Vilayeti, Anadolu'nun güney ve iç kesimlerini birbirine bağlayan önemli ticaret yolları üzerinde yer aldığından bu konumu, hizmet sektörünün ticaretle ilişkili kollarının gelişmesini sağlamıştır. Osmanlı şehir ekonomisinin en temel unsurlarından biri çarşı ve pazar kurumudur. Konya, Karaman, Niğde, Aksaray ve Ereğli şehirleri, 15-16. yüzyıllarda bölgesel ticaret merkezleriydi. Kurulan haftalık pazarlar ile yıllık panayırılar bölgedeki ticareti canlandırarak hizmet sektörünü genişletmiştir.

Kanunnamelerde bâc-ı bazar ve ihtisap vergilerinin ayrıntılı şekilde düzenlenmiş olması; pazarların devlet tarafından denetlendiğini, satıcıların dükkân açma hakkının kanuni şartlara bağlandığını, alım satım işlemlerinden düzenli vergi alındığını ve pazar güvenliği ve düzeninin kadı ile muhtesip tarafından sağlandığını göstermekteydi. Bâc vergisi, ticari hizmetlerin devlet gelirlerine katkı sağlayan başlıca unsuruydu (Barkan, 1943). Karaman Vilayeti'nde tüccarlar, özellikle hububat, yün, canlı hayvan, halı ve dokuma, deri ve deri ürünleri, zift ve katran, kurşun ve diğer madenler gibi mamul ürünleri hem bölge içine hem de bölge dışına taşımıştır. Tüccarlar, mal alım-satımında kefillik, komisyonculuk ve simsarlık hizmetlerinden yararlanmışlardır. Simsar adı verilen aracılar, ticari hizmet üretiminin önemli bir parçasıydı. Kanunnamelerde simsarın aldığı ücret % 1-2 oranında belirlenerek, aracılık hizmeti yasal zemine oturtulmuştur (Faroqhi, 2014). Konya-Karaman-Niğde hattı, 15-16. yüzyıllarda hem doğu-batı ekseninde (Kayseri-Konya-Beyşehir) hem de kuzey-güney ekseninde (Konya-Karaman-Mut-Silifke) kervan yollarının kesiştiği bir bölgeydi. Kervancı esnafı, malların güvenli taşınmasını sağlayan hizmetleri üretmekteydi. Kervanlarda deve sahipleri (deveciler), yol kılavuzları, koruma birlikleri ve katırcılar yer alırdı. Bu meslek kolları çoğunlukla lonca benzeri örgütlenmelere sahipti.

Devlet, kervan taşımacılığını teşvik etmek amacıyla; yol güvenliği için derbent teşkilatını, geçiş güzergâhlarında vergilendirmeyi ve kervan yüklerinin tartımını (kantar resmi) kanunla düzenlemişti (Kunt, 1978). Toros geçitleri ve İç-il bölgesindeki derbentler, Osmanlı taşra hizmet üretiminin en kritik unsurlarındandır. Kanunnamelerde derbentçilerin görevleri; kervan ve yolcuların güvenliğini sağlamak ve yol bakımından sorumlu olmak şeklinde belirtilmiştir. Bu görevleri yapmak karşılığında vergiden muaf tutulmuşlardır. Karaman Vilayeti'nde Mut-Silifke

hattındaki derbentler ticaret hizmetinin güvenlik altyapısını oluşturmuştur (Faroqhi, 1993). Konya-Karaman çevresi, Anadolu Selçuklu Devleti'nden miras kalan büyük kervansarayların varlığı nedeniyle 15-16. yüzyıllarda da hizmet sektörünün konaklama ayağını güçlü tutmuştur. Sultan Hanı (Aksaray), Zazadin Hanı (Konya), Obruk Hanı ve Alaaddin Hanı bölgenin önemli kervansarayları arasındaydı.

Kervansaraylarda sunulan hizmetler ücretli ve ücretsiz olarak ikiye ayrılırdı. Kanunnamelerde bu ayrımın ayrıntıları belirtilmiştir. Ücretsiz hizmetler; barınma, su ve yem verme ile güvenlik hizmetleriydi. Ücretli hizmetler ise tamir-atölyeleri, hamam ve depolama hizmetleriydi. Şehir merkezlerinde ticaretin kalbi olan hanlar depolama, barınma ve ticari sözleşmelerin yapılması gibi hizmetleri üstlenmişti. Han kiralari, şehir ekonomisinin önemli gelir kalemleri arasında sayılırdı.

İhtisap, Osmanlı şehirlerinde düzeni sağlayan idari-hizmet mekanizmasıdır. Kanunnamelerde muhtesibin görevleri; fiyat (narh) vermek ve fiyatların kontrolünü yapmak, ölçü ve tartı aletlerinin denetimini sağlamak, ustalık belgelerinin (gedik) verilmesi, çarşı-pazar düzeninin sağlanması ve tüketicinin korunması olarak belirtilmiştir. Bu hizmetler, şehirlerde mamul mal üretimi kadar önemli bir ekonomik düzenleyici rol oynamıştır (İnalcık, 2003). Lonca ve esnaf teşkilatı da bölgede önemli bazı hizmetleri ifa etmiştir. Her zanaat kolunun bir kethüda, yiğitbaşı ve duacı gibi temsilcileri bulunurdu. Bu teşkilat çırak, kalfa, usta hiyerarşisini sağlar, kalite kontrolünü gerçekleştirir, fiyat ve üretim miktarını düzenler ve ustalar arasındaki çalışma barışını temin ederdi.

Bölgedeki hizmet üretimi, kamu ve vakıf hizmetlerini de içine alırdı. Osmanlı şehirlerinde modern belediye hizmetlerinin karşılığı büyük ölçüde vakıf sistemi vasıtasıyla sağlanmıştır. Karaman Vilayeti'nde kamu hizmeti niteliğindeki faaliyetlerin büyük bölümü vakıflar tarafından yürütülmekteydi. Bu hizmetler arasında eğitim, sağlık, kamu ve sosyal yardım hizmetleri sayılabilir. Bölgedeki medrese, sıbyân mektebi ve dârü'l-huffaz gibi eğitim kurumlarının her türlü ihtiyaç ve masrafları bu kurumlar için tahsis edilen vakıflara ait gelirlerden karşılanıyordu. Konya'da Selçuklu döneminden kalma sınırlı sayıdaki dârü's-şifâ ve bimârhane gibi sağlık kurumları faaliyetlerini sürdürüyorlardı (Faroqhi, 1993). Yine bölgedeki ihtiyaç sahibi ve yolcuların her türlü yiyecek ihtiyaçlarını sağlayan imaret, yol ve köprü bakımı gibi imar faaliyetleri ile cami, mescit gibi dini-sosyal kurumların her türlü giderleri ve bu kurumların faaliyetlerini sürdürmeleri vakıf kurumu sayesinde sağlanmıştır. Karaman Vilayeti'nde hizmet üretimi, Osmanlı taşra

ekonomisinin tamamlayıcı bir unsuru olarak; ticaret yollarının işlevini yürütmesini sağlamış, kırsal üretimi pazara bağlayarak şehir ekonomisini canlı tutmuş, lonca ve ihtisap sistemi ile üretim ve tüketimde düzeni sağlamış ve vakıf kurumu vasıtasıyla kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliğini emniyet altına almıştır. Böylece hizmet sektörü, bölgenin ekonomik bütünlüğünün vazgeçilmez bir yönünü oluşturmaktaydı.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nda taşra yönetiminin hukuki, mali ve idari çerçevesi kanunnameler aracılığıyla tespit edilmiştir. Kanunnameler, sancak ve vilayetlerde reayanın vergi yükümlülüklerini, üretim ilişkilerini, toprak tasarruf biçimlerini ve pazar düzenini düzenleyen metinlerdir. Bu açıdan kanunnameler sadece hukuki boyutu olan belgeler olmakla kalmayıp, aynı zamanda söz konusu yerleşim alanlarının ekonomik yapısını çözümlemede birincil derecede önemli kaynak olma niteliğine de sahiptir.

Karaman Vilayeti, coğrafi konumu itibarıyla İç Anadolu ile Akdeniz arasında bir geçiş noktası oluşturduğu için Osmanlı ekonomik yapısında stratejik bir öneme haizdir. Vilayetin tarım ve hayvancılık potansiyeli, ticaret yolları üzerindeki konumu ile birlikte göz önünde bulundurulduğunda bölgenin çok yönlü bir ekonomik karaktere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmadan da anlaşılabacağı üzere 15-16. yüzyıllarda Karaman Vilayeti, Osmanlı klasik ekonomik düzeni içinde önemli bir bölgesel üretim ve hizmet merkezi olarak öne çıkmaktadır. Çalışma, Karaman Vilayeti'nin ekonomik yapısını ham madde üretimi, mamul madde üretimi ve hizmet üretimi olmak üzere üç ana başlık altında incelemiş, ayrıca bu üretim biçimlerini yönlendiren kanunnamelerin bölge ekonomisi üzerindeki belirleyici rolünü analiz etmiştir. Elde edilen bilgiler, Karaman Vilayeti'nin yalnızca bir tarım sahası değil; aynı zamanda ticaret, zanaat ve kamu hizmetleri bakımından Anadolu'nun en dengeli ekonomik bölgelerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

15-16. yüzyıllarda Karaman Vilayeti, üretim çeşitliliği açısından zengin, tarım ve hayvancılık alanındaki üretimi bakımından güçlü, zanaata dayalı üretimi kent merkezlerinde yoğunlaşmış, hizmet sektörünü bölgedeki ticaret yolları üzerinden geliştirmiş, devlet tarafından kanunnameler vasıtasıyla sıkı bir şekilde düzenlenmiş bir ekonomi bölgesi görünümü sunmaktaydı. Vilayet, hem üretim çeşitliliği hem de kanunnamelerle uyumlu sosyo-ekonomik yapısı sayesinde Anadolu'nun merkezî ekonomik alanlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Bölgenin ekonomik faaliyetlerinin devlet tarafından sistemli şekilde kaydedilmiş ve düzenlenmiş olması, Osmanlı taşrasının genel ekonomik işleyişi hakkında da önemli veriler sunmaktadır.

Karaman Vilayeti, ham madde üretiminden hizmet sektörüne kadar kapsamlı bir ekonomik yapıya sahipti. Tarım ve hayvancılık, mamul madde üretimi ve hizmet sektörünün dengeli gelişimi, bölgeyi Osmanlı klasik dönem ekonomisinin dinamik bir örneği haline getirmiştir. Kanunnameler, ekonomik süreçleri düzenleyerek istikrar ve yönlendirme sağlamış, bölge ekonomisinin sürekliliğine önemli katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda Karaman Vilayeti, hem bölgesel hem de Osmanlı taşra ekonomisi açısından önemli bir model sunmaktadır.

Karaman Vilayeti'nin ekonomik yapısı, üretim alanlarının bütünlüğü, hizmet sektörünün çeşitliliği ve hukuki düzenlemelerin güçlü etkisi sayesinde Osmanlı klasik çağındaki ekonomik organizasyonun tipik ama bir o kadar da dinamik bir örneğini oluşturmaktadır. Bu yönüyle bölgenin incelenmesi, yalnızca mahalli ekonomik tarih çalışmalarına değil, Osmanlı ekonomisinin genel yapısına ilişkin literatüre de önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri* (C. 1). FEY Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1991). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri* (C. 3). FEY Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1992). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri* (C. 4). FEY Vakfı Yayınları.
- Anhegger, R. & İnalçık, H. (1956). *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örf-i Osmani*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1943). *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları, I, Kanunlar*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Beldiceanu, N., & Steinherr, I. (1997). Bitinya'da Gayrimüslim Nüfus. İçinde. E. A. Zachariadou (Ed.), *Osmanlı Beyliği 1300-1389*.
- Beldiceanu, N. & Beldiceanu-Steinher, I. (1968). Recherche's sur la Province de Qaraman au XVIe siècle. *JESHO*, IX, s. 114-129.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defteri (TD) 63. (1518 Tarihli Karaman Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri) [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defteri (TD) 387. (1530 Tarihli Karaman ve Rûm Vilayeti Muhasebe İcmal Defteri) [Arşiv belgesi].
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defteri (TD) 968. (1575 Tarihli Karaman Vilayeti Tahrir Defteri) [Arşiv belgesi].
- Diyanet İslam Ansiklopedisi. (2001). Kânun. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 24, s. 323-324). TDV Yayınları.

- Elibüyük, M. (1995). *Matematik Coğrafya Evren, Gezegenler, Dünya, Zaman*. Ekol Yayınevi.
- Erdoğan, M. A. (1993). Karaman Vilayeti Kanunnameleri. *OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 4, 467-516.
- Faroqhi, S. (1993). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler* (N. Kalaycıoğlu, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Faroqhi, S. (2014). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam- Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* (Çev. E. Kılıç, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gümüşçü, O. (1997). *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnalcık, H. (1965). Adaletnameler. *Belgeler*, 2 (3-4), s. 49-145.
- İnalcık, H. (1988). Mehmed II. İçinde. *İslam Ansiklopedisi* (C. 7, s. 506-535). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İnalcık, H. (1991). Osmanlı Fetih Metodları. *Yeni Forum*, 12 (263), 21-28.
- İnalcık, H. (1995). The Çift-Hane System and Peasant Taxation. *From Empire to Republic: Essays on Ottoman and Turkish Social History*. The Isis Press.
- İnalcık, H. (2001). Kanunnâme. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 24, s. 333-337).TDV Yayınları.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* (R. Sezer, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- İslamoğlu-İnan, H. (1991). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*. İletişim Yayınları.
- Kankal, A. (2011). *XVI. Yüzyılda Çankırı*. Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları.
- Katip Çelebi. (1982). *Bozuklukların Düzeltilmesinde Tutulacak Yollar (Düstûrul-amel li-ıslahil-halel)* (A. Can, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Koçi Bey. (1994). *Koçi Bey Risalesi* (Y. Kurt, Haz.). Ecdad Yayınları.
- Kunt, M. (1978). *Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Paris Milli Kütüphanesi Eski Türkçe Yazmalar Kataloğu No. 85. [Arşiv belgesi].
- Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA), Evkaf Defteri (EV) 564. (1476 Tarihli Evkaf Defteri). [Arşiv belgesi].

Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA), Tapu Tahrir Defteri (TD) 104. (1584 Tarihli Mufassal Defter). [Arşiv belgesi].

Uysal, A. (1982). *Zanaatkârlar Kanunu (Kanun-name-i Ehl-i Hiref)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yusuf Has Hâcib. (1991). *Kutadgu Bilig II Çeviri* (R. R. Arat, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (H. 937/M. 1530) I. (1996). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

Telif ve Lisans Bildirimi

Bu makalenin tüm yayın ve telif hakları *Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 'ne aittir. Makale, dergi tarafından Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında açık erişimli olarak sunulmaktadır (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Bu lisans kapsamında, makale uygun bilimsel atıf yapılması koşuluyla ve yalnızca ticari olmayan amaçlarla her türlü ortamda kullanılabilir, çoğaltılabilir ve paylaşılabilir; ancak orijinal içeriğin değiştirilmesi, dönüştürülmesi veya üzerinde türev eser üretilmesi kesinlikle yasaktır. Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu tamamen makale yazar(lar)ına aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu içerik nedeniyle sorumlu tutulamaz. Makalenin ticari yeniden kullanımı, çeviri veya yeniden yayımlanmasına ilişkin tüm talepler; derginin editör kuruluna akademiktarihvedusunce@gmail.com adresi üzerinden iletilmelidir.